החוג להיבטים התפתחותיים בחינוך
המגמה לייעוץ חינוכי
אוניברסיטת תל אביב

חוסן בקרב מתבגרים במסגרות חסות הנוער:

תרומתם של משתנים ברמת הפרט, המשפחה והסביבה הבית-ספרית

מיכל חנוכה

בהנחיית פרופ' מיכל אל-יגון

מטרת המחקר

המחקר הנוכחי מתמקד בבחינת גורמי הגנה מרמות אקולוגיות שונות לחוסן של מתבגרים בסיכון גבוה השוהים במסגרות חוץ-ביתיות של חסות הנוער. מתבגרים אלו מופנים למסגרות חסות הנוער בצו בית-משפט לאחר שמוצו כל אפשרויות הטיפול הקהילתי במתבגרים ומשפחתם (מי עמי, 2004). בעוד שמחקרים קודמים התמקדו בעיקר בתרומתם של גורמי סיכון להסתגלותם ותפקודם של מתבגרים בהוצאה חוץ-ביתית, קיימת הכרה גוברת לזיהוי וניבוי גורמי הגנה וחוסן אשר יסייעו להם בהסתגלות למסגרת הנוכחית ולמעבר לחיים עצמאיים. המחקר בוחן משתני הגנה בשלוש רמות אקולוגיות: יכולות אישיות, תמיכה משפחתית וסביבה בית-ספרית ואת תרומתם לחוסן תוך התייחסות להבדלים בינם לבין מתבגרים הלומדים בבתי-ספר בקהילה.

מדגם

המדגם כלל 269 מתבגרים (49.2% בנים, 32.7% בנות) בגילאי 15-17.5 (M=15.7, SD=0.58), בשתי קבוצות מחקר: מתבגרים בסיכון גבוה השוהים במסגרות חסות הנוער (M=16.63, SD=0.70), ומתבגרים הלומדים בבתי-ספר בקהילה (M=16.35, SD=0.57).

כלי מחקר

Participants responded to a self-report questionnaire: Specific Learning Disabilities Scale (Margalit & Rosenblatt, 2018); Social Skills Assessment Questionnaire (Gresham et al., 2010); Executive Functions Questionnaire (Barkley, 2001); Coping Strategies Questionnaire (Moos et al., 1987); Attachment Security Scale (Kerns et al., 1996); Social Support Network Questionnaire (Gee & Rhodes, 2007); Psychological Sense of School Membership (Goodenow, 1993); The Teacher as a Secure Base Questionnaire (Al-Yagon & Mikulincer, 2006); The Adolescent Resilience Scale (Oshio et al., 2003).

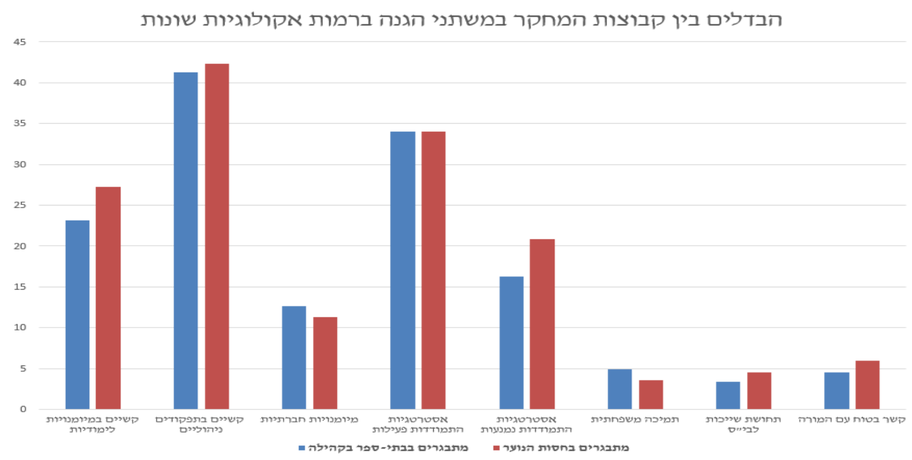
תוצאות

הבדלים בין קבוצות המחקר

1. משתני פרט- מתבגרים במסגרות חסות הנוער דיווחו על רמות גבוהות יותר של קשיים במיומנויות לימודיות ותפקודים ניהוליים, רמות נמוכות יותר של מיומנויות חברתיות, שכיחות נמוכה יותר של שימוש באסטרטגיות התמודדות פעילות ושכיחות גבוהה יותר של דפוסי התקשרות לא בטוחים לאם ולאב, בהשוואה למתבגרים בבתי-ספר בקהילה.
2. מתבגרים במסגרות חסות הנוער דיווחו על רמות תמיכה נמוכה יותר מהאם, אב וסבא וסבתא. עם זאת, דיווחו על רמות תמיכת אחים ואחר משמעותי גבוהות יותר, בהשוואה למתבגרים בבתי-ספר בקהילה.
3. מתבגרים במסגרות חסות הנוער דיווחו על תחושת שייכות גבוהה יותר לבית- ספר וקשר בטוח עם המורה, בהשוואה למתבגרים בבתי-ספר בקהילה.
4. לא נמצאו הבדלים מובהקים בין קבוצות המחקר ברמת החוסן הכללית. עם זאת, מתבגרים במסגרות חסות הנוער דיווחו על רמת חוסן גבוהה יותר כפי שבאה לידי ביטוי במדד האוריינטציה לעתיד, ואילו מתבגרים בבתי-ספר בקהילה דיווחו על רמת חוסן גבוהה יותר כפי שבא לידי ביטוי במדד הוויסות הרגשי.

הבדלים בין המינים

1. בנות העידו על פגיעות גבוהה יותר לגורמי סיכון בהשוואה לבנים. כך, בנות דיווחו על רמות נמוכות יותר של תפקודים ניהוליים, שימוש רב יותר בדפוסי התמודדות נמנעים ותמיכה משפחתית כוללת נמוכה יותר. בנוסף, הן דיווחו על רמות חוסן נמוכות יותר, בהשוואה לבנים..



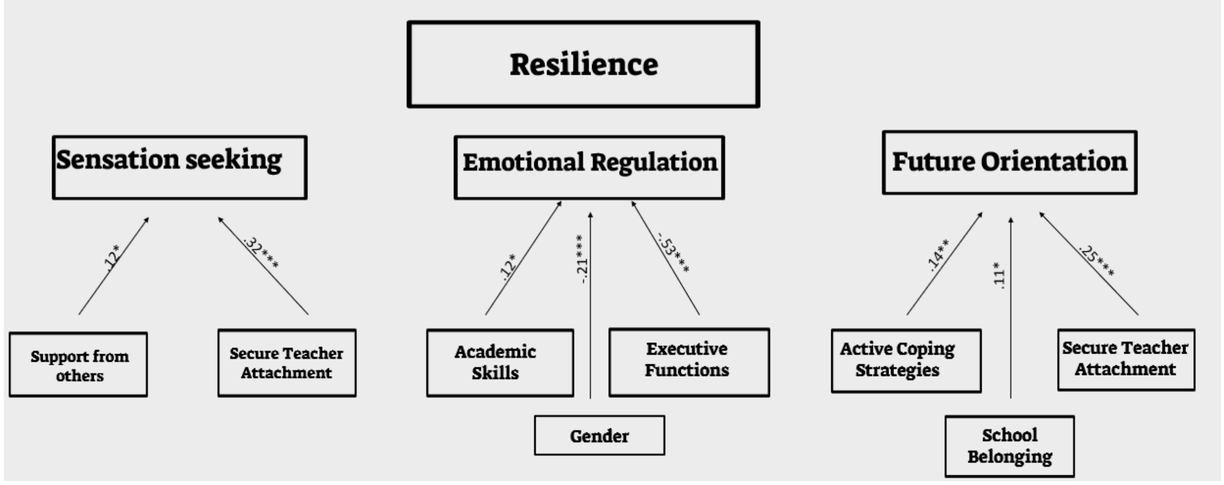
תוצאות

מודל לניבוי חוסן-

ויסות רגשי- נמצאה תרומה מובהקת למין המתבגרים (בנים), רמה גבוהה של קשיים במיומנויות לימודיות ותמיכת סבא וסבתא ורמה נמוכה של קשיים בתפקודים ניהוליים והתקשרות למורה- דחייה

חיפוש ריגושים- נמצאה תרומה מובהקת לרמה גבוהה של תמיכת מבוגר משמעותי בחייהם של המתבגרים והתקשרות למורה- קבלה. ב

אוריינטציית עתיד- נמצאה תרומה מובהקת לסוג המסגרת (חסות הנוער), רמה גבוהה של אסטרטגיות התמודדות אקטיביות, תחושת שייכות לבית-ספר והתקשרות למורה- קבלה.



דיון

המחקר הנוכחי מדגיש **את שינוי הפרדיגמה המחקרית** ביחס למתבגרים במסגרות חסות הנוער; אוכלוסייה אשר נחקרה עד כה בעיקר דרך פריזמה של "סיכון", בעוד שמחקר זה מתמקד בהבנת תהליכי חוסן ורווחה-נפשית כתהליכים דינמיים ורב-ממדיים המושפעים משילוב של גורמי הגנה.

ממצאי ניתוח המודל הנוכחי תומכים בגישת **המודל המצטבר של גורמי סיכון והגנה** מרמות אקולוגיות שונות להסתגלות חיובית וחוסן (Al-Yagon, 2003; Masten, 2021; Ungar et al., 2021). כך, המחקר הדגיש כיצד שילוב של משתנים ברמת הפרט, משפחה והסביבה הבית-ספרית, לצד התייחסות לסוג המסגרת ומין המתבגרים תרמו למימדים השונים של חוסן. תרומתם של המשתנים השונים מדגישה את ההשפעה הרב ממדית של מאפיינים אישיותיים, משפחתיים ובית-ספריים על מדדי הסתגלות חיוביים. כך, בעוד שמשתני התמיכה המשפחתית לא נמצאו כבעלי תרומה מובהקת לחוסן של מתבגרים, משתני הסביבה הבית-ספרית נמצאו כבעלי תרומה חיובית ומובהקת לרוב מדדי חוסן. ממצא זה מעלה את חשיבותה של המסגרת הבית-ספרית לעיצוב וחיזוק החוסן של מתבגרים, לצד יכולות אקדמיות וחברתיות ואסטרטגיות התמודדות אקטיביות וחיוביות.

בית הספר מהווה גורם הגנה ייחודי עבור מתבגרים בהשמה חוץ-ביתית בכך שהוא משמש כמרחב טיפולי-חינוכי המאפשר להם לפתח תחושת שייכות עמוקה וקשר בטוח עם המורה, המהווים חוויה מתקנת ומשאב קריטי לקידום חוסן ורווחה נפשית דווקא עבור אלו הנעדרים עוגן משפחתי יציב.

באשר להבדלים בין המינים, ממצאים אלו מדגישים את הצורך בגישות התערבות מגדריות-רגישות במסגרות חסות הנוער, המתייחסות **לפגיעות הייחודית של מתבגרות** בתחומי הוויסות הרגשי, ההתקשרות ורשתות התמיכה המשפחתית. במקביל, ממצאי המחקר מצביעים על

תרומות יישומיות

לאור תרומתם המובהקת והמשמעותית של משאבים בית-ספריים לחוסנם של מתבגרים במסגרות חסות הנוער, עולה החשיבות ליצירת הכשרות מותאמות לאנשי חינוך שיעניקו ידע וכלים בתחומים של התקשרות בגיל-ההתבגרות, הוראה מודעת טראומה, הוראה רגישת מגדר ותהליכים מקדמי חוסן במרחבי בית-הספר. מיומנויות אלו יאפשרו לצוות החינוכי להעניק מענה לימודי ופדגוגי מדוייק יותר לצד מענה רגשי ונפשי מותאם יותר ובכך גם לקדם תהליכי חוסן ורווחה-נפשית. ההכשרה המקצועית היא גם מנגנון הגנה עבור אנשי החינוך בהתמודדות עם טראומטיזציה משנית. נמצא כי טיפול והוראה מתמשכים עם אוכלוסיות בסיכון מגדילה באופן משמעותי את הסיכון לשחיקה מקצועית. לפיכך, עולה הצורך בהכשרה וליווי של אנשי החינוך לאורך זמן, באופן שיטתי ומתמשך.